

попередніх епох, знахідки яких представлені навколо озера. Зокрема, схожі вироби представлені в неолітичних пам'ятках північно-східної частини Лівобережної України [2, рис. 129; 144-146; 186: 3; 201: 5-7].

Одже, територія поруч з сучасним озером Чеха, яке є залишками давнього русла Псла, засвоювалась, як мінімум, з неолітичної доби. За результатами досліджень, землі поруч з озером були задіяні в господарській діяльності людей неоліту, бронзової доби та раннього залізного віку. На жаль, проведення докладних досліджень динаміки заселення приозерної території є дуже ускладненим внаслідок інтенсивних сучасних господарських процесів.

Подяка: Автори висловлюють щирю подяку за надану консультацію Є.В. Ногіну.

Список використаної літератури:

1. Приймак В.В., Коротя О.В., Осадчий Є.М., Звіт про археологічні дослідження для «Зводу пам'яток історії та культури України» на території Сумської обл. (м. Суми, Сумський, Лебединський, Охтирський р-ни) у 2006 р. Науковий архів Інституту археології НАН України. 2006/229. 20 с., 85 рис.
2. Ногін Є.В. *Неоліт Північно-Східної України*. Київ: Видавець Олег Філюк, 2016. 580 с.

УДК 94 (477.51) (092)

«ЗАПИСКИ ЛІСОВОДА» П.М. НЕХАЯ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ЧЕРНІГІВЩИНИ

*Коваленко О., О., кандидатка історичних наук, доцентка,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г Шевченка,
м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53*

Важливий напрям краєзнавчих студій на сьогодні полягає в урізноманітненні та актуалізації наявної джерельної бази. На особливу увагу у цьому контексті заслуговують джерела особового походження – мемуари, щоденники, епістолярія, які містять унікальні відомості, зазвичай відсутні в офіційних документах. До таких пам'яток належать «Записки лісоведа» Петра Миколайовича Нехая (1894 – 1983), життя та діяльність якого були безпосередньо пов'язані з Чернігівщиною [1]. Рукопис не призначався до друку, але діти автора не тільки зберегли, а й у 1998 р оприлюднили спогади батька про події першої половини ХХ ст., свідком і учасником яких він був.

П.М. Нехай народився у с. Старий Білоус, що неподалік від Чернігова, у селянській родині, предки якої за переказами належали до козацького стану. У його пам'яті назавжди закарбувалися навколишні краєвиди – ліси і луки, помережені річкою Білоус – притокою Десни. У книзі детально схарактеризовано повсякденне життя великої родини Нехаїв і, зокрема, прощу місцевих селян до Києво-Печерської лаври.

У 1905 р. хлопчик став очевидцем революційних заворушень і єврейських погромів у Чернігові. П.М. Нехай навів також відомості про перебування в 1911 р у Чернігові імператора Миколи II. Освіту він здобув у Чернігівському повітовому училищі, а потім закінчив курси по підготовці народних учителів і розпочав педагогічну діяльність у земській школі в с. Кочерги Глухівського повіту.

Але невдовзі П.М. Нехай змінив рід занять і вступив до відомчої Лісової школи з трирічним терміном навчання, після закінчення якої працював лісоводом у Чернігівському, Глухівському, Ніжинському і Борзнянському повітах. Значний інтерес становлять наведені П.М. Нехаєм відомості про один з осередків комунітарного руху – так зване Неплюївське братство у с. Воздвиженське поблизу містечка Ямпіль. Наприкінці 1915 р. доля звела його з любецьким поміщиком графом О.Г. Милорадовичем, у власності якого перебували значні лісові масиви у Чернігівському і Городянському повітах. П.М. Нехай присвятив йому кілька сторінок своїх спогадів і доповнив наведені іншими сучасниками характеристики цієї особистості.

Заслугують на увагу згадки про мисливський будинок родини Милорадовичів на хуторі Криничному поблизу Любеча. Згодом П.М. Нехаю довелося працювати у Ніжинському, Стародубському і Погарському лісових розсадниках, які забезпечували саджанцями дерев, кущів і розсадою квітів лісоводів і садівників Чернігівщини. До його обов'язків входило також укріплення ярів, які ставили під загрозу місцеві шляхи сполучення. П.М. Нехай успішно виконав доручення і дістав нове призначення – тепер під його орудою опинилися лісові масиви у Чернігівському, Остерському і Козелецькому повітах. Подальша робота лісовода була ускладнена у зв'язку з Першою світовою війною і браком мобілізованих до армії робітників.

Окремий розділ спогадів під промовистою назвою «Роки смуту» П.М. Нехай присвятив революційним подіям початку ХХ ст. на Чернігівщині. Після повалення самодержавства розпочався процес відродження профспілок, в якому він узяв активну участь як секретар Спілки інженерів і техніків, а також Спілки лісоводів.

Водночас П.М. Нехая було обрано гласним Чернігівського повітового земства, відтак йому довелося долучитися до розподілу землеволодінь і реманенту, конфіскованих у місцевих поміщиків. Досить стисло у спогадах схарактеризовано ситуацію, пов'язану із захопленням в січні 1918 р. Чернігова червоногвардійським загоном під проводом М. Порадіна, переходом влади до представників Української Народної Республіки, а потім Української Держави гетьмана П. Скоропадського.

Як засвідчив мемуарист, за Гетьмана поміщики зажадали повернути їм врожай, худобу, інвентар, накладали контрибуцію за знищені будівлі й порубаний ліс. Саме в цей час П.М. Нехая було переведено на посаду дільничного лісомеліоратора Придніпровського району, який охоплював територію від Добрянки до Остра з місцем перебування у Любечі, причому без права виїзду за межі району. Тут він знову зустрівся з графом

О.Г. Милорадовичем, який повернувся до свого маєтку і навіть почав відбудовувати винокурний завод на хуторі Сидорівка. Граф потребував коштів і досягнув з П.М. Нехаєм домовленості щодо вирубки і продажу 25 га лісу. Зі свого боку, П.М. Нехай домовився з О.Г. Милорадовичем про виділення 10 га землі і будівельних матеріалів для облаштування лісорозсадника. Йшлося також про лісоматеріали для спорудження приміщення школи й організацію курсів лозоплетіння. Але конфлікт, який виник у графа з місцевими мешканцями, постав на заваді реалізації цих планів.

Як занотував П.М. Нехай, О.Г. Милорадович зажадав від жителів Любеча виплати контрибуції у розмірі 1 млн. руб. за зруйнований винокурний завод, пошкоджений палац і порубаний ліс, що викликало незадоволення і протести. За цих обставин П.М. Нехай на сході місцевих мешканців запропонував розумний компроміс: відшкодувати або повернути власнику худобу, інвентар, зерно і насіння, а для з'ясування реального обсягу порубаного лісу створити комісію за участю фахівців.

Невдовзі відбулася неприємна розмова між П.М. Нехаєм і О.Г. Милорадовичем, який зажадав від лісовода пояснень. Було вирішено оперативно обстежити навколишні ліси, щоб переконатися у заподіяній шкоді. Під час цієї «експедиції» було зафіксовано лише поодинокі наслідки свавільної вирубки лісу, відтак граф погодився переглянути свої вимоги, але невдовзі виїхав з Любеча через небезпечний розвиток подій у регіоні.

За спогадами П.М. Нехая, в грудні 1918 р. у Любечі було встановлено радянську владу. Перший голова волосної Ради М.І. Пилипенко одразу ж конфіскував усі товари в місцевих крамницях, перевіз їх до палацу Милорадовичів і почав безконтрольно роздавати своїм прибічникам. Така ж доля спіткала графських корів і робочих коней.

У нового очільника виникла ідея призначити П.М. Нехая волосним комісаром народного господарства, але він категорично відмовився. У цей момент Чернігівський губревком поклав на П.М. Нехая обов'язки уповноваженого по прийому до Держфонду приватновласницьких лісів, лісопильних заводів і складів уздовж Дніпра в межах губернії, що дозволило уникнути відкритого конфлікту з М.І. Пилипенком.

Досить докладно П.М. Нехай описав труднощі, пов'язані з виконанням своїх нових обов'язків, адже дрова й пиломатеріали ніким не охоронялися і розкрадалися. До того ж, у регіоні діяли загони повстанців і якимось він дивом уникнув загибелі під час зустрічі на лісовій дорозі із загоном отамана І. Струка.

Цікаві відомості П.М. Нехай навів про перебування у Чернігові підрозділів Добровольчої армії генерала А.І. Денікіна восени 1919 р., захоплення Любеча у 1920 р. загоном І. Струка, а потім підрозділом польської армії.

Значний інтерес становить розповідь П.М. Нехая про заснований з його ініціативи на хуторі Сидорівка кустарний шкіряний завод, заходи, пов'язані з боротьбою з епідемією соснового шовкопряда, та інші маловідомі або призабуті сторінки історії Любеча і Чернігівщини загалом.

Подальша діяльність П.М. Нехая тривала на Запоріжжі та на Північному Кавказі, куди він перебрався на початку 1929 р. Свою малу Батьківщину – Чернігівщину він відвідав тільки у 1962 р. З Києва П.М. Нехай з дружиною добралися по Дніпру на «Ракеті» до Любеча, а звідти автобусом до Чернігова. Завітав П.М. Нехай і до Старого Білоуса, де зберігся батьківський будинок, в якому натовді була розміщена лікарська амбулаторія. Саме на цьому епізоді П.М. Нехай завершив свою розповідь...

П.М. Нехай прожив сповнене наполегливою працею і труднощами життя. «Людина другого плану», він усе ж таки залишив помітний слід в історії Чернігівщини та природоохоронного руху в регіоні у першій половині ХХ ст. Спогади П.М. Нехая, попри характерне для його джерел суб'єктивне відображення дійсності та деякі помилки у датуванні подій і назвах населених пунктів, суттєво доповнюють наші уявлення про повсякденне життя, випробування і негаразди, які випали на долю його покоління, і заслуговують на критичне використання на сучасному етапі краєзнавчого руху.

Список використаних джерел та літератури:

1. Нехай П.М. Записки лесоведа. Санкт-Петербург, 1998. 154 с.

УДК 94(477.51)"18":[352.07:502

МУНІЦИПАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ ХІХ СТ.)¹

Шара Л. М. ,

*кандидат історичних наук., доцент кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,*

Модернізація міст Чернігівської губернії в останній третині ХІХ ст. відбулася у тому числі завдяки наполегливій й кропіткій роботі гласних (депутатів) органів виборного управління, започаткованого Положенням 1870 р. Упродовж 1890-х – початку ХХ ст. імперська влада трансформувала законодавчу базу, звужуючи формат компетенції самоврядних інституцій (думи та управи), утім вони знаходили способи дбати про покращення добробуту мешканців у своїх громадах і покращувати благоустрій населених пунктів.

У багатовекторній діяльності гласних помічаємо один із значимих напрямів – охорона довкілля, зокрема, попередження забруднення водних і земельних ресурсів, атмосфери, запобігання вирубці лісів, укріплення піщаних ґрунтів тощо. Поміж них магістральною була проблема засмічення озер і річок,

¹ Тези підготовлені у рамках науково-дослідної роботи, що здійснюється на кафедрі історії України, археології та краєзнавства НУЧК імені Т. Г. Шевченка за темою: «Регіональна історія та історіографія Північного Лівобережжя» (Державний реєстраційний номер 0124U004755).